

לאדינאר

מחקרים בספרות, במוסיקה ובהיסטוריה
של דוברי הלאדינו

ד

©

תשס"ז (2006)

כל הזכויות שמורות למרכז לחקר הלאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלטי
אוניברסיטת בריאילן

דברי המפגש האקדמי הפרוגרמתי הראשון
הספרדית מצדיעה לספרדית-היהודית (לאדינו)

בחסות הוד מלכותה המלכה סופיה – מלכת ספרד

אוניברסיטת בר-אילן
זי-טי בטבת, תשס"ה

בעריכת

שמואל רפאל
ויהודית דישון

המרכז לחקר הלאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלסי
Naime & Yehoshua Salfi Center for Ladino Studies

הקובץ רואה אור בסיוע

המרכז לחקר הלאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלטי

קרן שאלוניקי למחקר ספרות הלאדינו ע"ש שלמה ראובן מרדכי ז"ל
קרן עקביהו, המחלקה לספרות עם ישראל

אוניברסיטת בראילן

תוכן העניינים

דבר העורכים

11 שמואל רפאל ויהודית רישון .....

ברכות

15 הוד מעלת שגריר ספרד בישראל – אאודאלו מירפייש .....

19 יהושע סלים סלטי .....

23 רוסה מורו די אנדרס .....

חקר הלאדינו: בין ספרדית לספרדית-יהודית

25 משה אורפלי | מדוע מצדיעה הספרדית לספרדית-היהודית? .....

43 יעקב מ' חסן | חקר הלאדינו: בין מסורת ספרדית לבין מסורת ישראלית ... ..

אורה (רודריג) שורצולד | סוגות בספרדית-יהודית לפי תכונות

57 פנימיות וחיצוניות של טקסט .....

אלדינה קינטנה | הוראת הלאדינו במוסדות להשכלה גבוהה: לקראת

83 מודל אינטרדיסציפלינרי עצמאי .....

חקר הלאדינו באוניברסיטאות ישראל

תמר אלכסנדר ואליעזר פאפו | לימודי הלאדינו באוניברסיטת

95 בן-גוריון בנגב: מרכז משה דוד גאון .....

עליזה מיוחס ג'יניאו ולבנה אלבלה-דינרמן | הוראת הלאדינו

99 באוניברסיטת תל-אביב .....

מועצת המערכת

פרופ' משה אורפלי

פרופ' יהודית רישון

פרופ' יעקב חסן ז"ל

פרופ' אדווין סרוסי

ד"ר ירון הראל

ד"ר שמואל רפאל

פרופ' אורה (רודריג) שורצולד

עריכת הלשון הספרדית

רחל ספרבר

מתאמות הפקה

פינה אהרונוביץ

רבקה הבסי

מוזכירה

אסתר מצגר

עיצוב והפקה

ניצה ברוק, א.נב. ניהול פרויקטים בע"מ

דבר העורכים

הגיליון הרביעי של לאדינאר – מחקרים בספרות, במוסיקה ובהיסטוריה של היהודים-הספרדים דוברי הלאדינו, מוקדש במלואו לדברי המפגש האקדמי הפרוגרמתי הראשון – הספרדית מצדיעה לספרדית היהודית (לאדינו), שהתקיים באוניברסיטת בראילן, בימים ז'–ט' בטבת תשס"ה (19-21.12.2004), תוך שיתוף פעולה פורה בין מטה מכון סרוונטס במדריד; מכון סרוונטס בתל-אביב והמרכז לחקר הלאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלטי באוניברסיטת בראילן. היה זה כינוס בעל אופי פרוגרמתי, ונבחנו בו בחינה ראשונית מגמות העיון והמחקר, התיעוד והשימור, ההפצה וההנחלה, ודרכי ההוראה של לשון הלאדינו, כפי שהיא באה לידי ביטוי בשנים האחרונות במוסדות להשכלה גבוהה ובמכוני מחקר באירופה, בארה"ב ובישראל ובגופי ציבור לאו דווקא אקדמיים הפועלים בישראל ובעולם הרחב.

הכינוס היה בחסותה של הוד מלכותה המלכה סופיה – מלכת ספרד, והיה בכך סמל מובהק לעניין ההולך וגובר שמגלה האומה הספרדית בלשון היהודים-הספרדים, ולאמצעים שמעמידיים מוסדות התרבות של ספרד כדי להביא לשימורה, לתיעודה ולחקרה של לשון הלאדינו, כלשון אחות ללשון הספרדית. מן הטעם הזה נטלו חלק בכינוס אישים שבפעילותם המחקרית נשמרת זיקת עיון בין לשון ספרד ותרבותה ובין לשון הלאדינו לדורותיה ולתפוצותיה. באמצעות הכינוס ובאמצעות שלוחותיו הבינלאומיות של מכון סרוונטס ביקשו המארגנים, וביניהם גם המנוח פרופ' יעקב מ' חסן, לחזק את יחסי הגומלין בין חוקרי הלאדינו ובין אלה שעיסוקם בהנחלת הלשון הספרדית, ואף לקבוע נורמות לעבודה משותפת.

אנו מודים לאלה שכיבדו בנוכחותם את טקס הפתיחה של הכינוס, וביניהם מר יצחק נבון – הנשיא החמישי למדינת ישראל ויו"ר הרשות הלאומית לתרבות

מיכל הלד | חקר הלשונות והספרויות היהודיות באוניברסיטה

- העברית בירושלים 105
 גילה הדר | התכנית להוראת הלאדינו ותרבותה באוניברסיטת חיפה 111
 ניבי גומל | לימודי הלאדינו באוניברסיטת בראילן 113

חקר הלאדינו באוניברסיטאות אירופה ובארצות-הברית

- אנה ריאניו | לימודי הלאדינו באוניברסיטת גרנדה 119
 ביאטריס שמידט | לימודים ספרדיים-יהודיים באוניברסיטת בזל 125
 דורה מנצ'בה | חקר הלאדינו באוניברסיטאות אירופה: מדוע ולמי? 131
 הילרי פומרוי | על אודות הכינוס הבריטי לחקר הספרדית-היהודית 145
 טריסי הריס | מגמות חדשות על אודות 'מותה של שפה' 151
 איוונה בורדג'יליס | המכון לחקר ההיסטוריה והתרבות הספרדית-היהודית
 בדוברובניק 167

גופים ציבוריים כמקדמי מחקר

- קרן גרשון | מפעלות הקהילה היהודית בטורקיה לשימורה של
 הספרדית-היהודית 171
 אבנר פרץ | 'ספרד' – אגודה לשימור התרבות הספרדית-היהודית 181
 משה שאול | הרשות הלאומית לתרבות הלאדינו 185
 דב הכהן | מפעל הביבליוגרפיה של הספר העברי 189

כיתת אמן

- אווה בלן ורודריגו רמירו | בעיות ההדרה של טקסטים בלאדינו 197

הלאדינו ופרופ' משה קוה – נשיא אוניברסיטת בר-אילן. שאבנו עידוד מדברי ברכתם ומהמרצתם להמשך עשייה אקדמית בתחומי הלאדינו. המאמרים בלאדינאר חושפים עושר של עשייה מחקרית בתחומי הלאדינו. יש בהם כדי לעודד המשך פעילות מחקרית שיכולה לרתום אליה עשייה ציבורית מבורכת, תוך כחינה מתמדת של המגמות והיעדים הניצבים בפני אלה המבקשים לעסוק בחקרה ובהפצת הידע על הלאדינו.

השתדלנו להביא את המאמרים בלאדינאר בשפה הספרדית, אבל כיבדנו את רצונם של אלה אשר ראו לנכון לפרסם את דבריהם בלאדינו. את המאמרים בספרדית ערכנו בהתאם לכללים הנוהגים בספרדית, ואילו במאמרים בלאדינו נתנו את החירות להביא את דבריהם בהתאם לכללי הכתב והכתיב המועדפים עליהם. שאלות מתחומי הכתב והכתיב בלאדינו הועלו בדיוני הכינוס, והקורא ימצא להם ביטוי ברבים מן המאמרים.

הכינוס הפרוגרמתי הראשון – הספרדית מצדיעה לספרדית היהודית (לאדינו) זכה להתעניינות רבה בישראל ומחוצה לה, והוא היה לאחד מן המפעלים הראשונים שנטל על עצמו המרכז לחקר הלאדינו ע"ש נעימה ויהושע סלטי באוניברסיטת בר-אילן. המרכז חותר במרץ להשגת יעדיו, ואנו מקווים כי באמצעות לאדינאר יתוודעו רבים וטובים לפעילותנו ויבחרו להצטרף למשפחה ההולכת וגדלה של חוקרים, שוחרים ופעילים בתחומי הלאדינו.

שניים מגדולי חוקריה של לשון הלאדינו ותרבותה נסתלקו מעמנו מאז התקיים הכינוס. בקיץ 2005 הלכה לעולמה הפרופ' אנה ריאניו מאוניברסיטת גרנדה, ובאביב 2006 הלך לעולמו הפרופ' יעקב מ' חסן – שניהם ידידים גדולים ותומכים נלהבים של המרכז לחקר הלאדינו באוניברסיטת בר-אילן. פרופ' יעקב מ' חסן היה גם ממעצבי דמותו של הכינוס הפרוגרמתי הראשון – הספרדית מצדיעה לספרדית-היהודית (לאדינו), והוא היה זה שדרכן אותנו לפרסם דווקא בלאדינאר את דברי הכינוס. אנו מבקשים לראות בכרך הזה נר תמיד לפועלו המחקרי האדיר בשדה הלאדינו, ומקדישים כרך זה לזכרו.

יהודית דיסון ושמואל רפאל